

NOVÉ PUBLIKACE

Petra Goláňová: The Early La Tène Period in Moravia. Studien zur Archäologie Europas 32. Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH., Bonn 2018. ISBN 978-37749-4014-7. 311 str. s 23 tab. a 89 obr.

Základ recenzované publikace tvoří dizertace Petry Goláňové, která byla v roce 2013 obhájena v Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně. Práce prezentuje výsledky zpracování náleзовých souborů časně laténských sídlišť v Modré (okr. Uherské Hradiště) a Neředíně (Olomouc), zahrnuje však i další publikované soubory z tohoto období na Moravě. V úvodu knihy autorka vyznačuje prostorový i chronologický rámec svého studia, zabývá se historií výzkumu časně doby laténské na Moravě a prezentuje prameny, z nichž vychází. Druhá kapitola je věnována sídelním areálům. Charakterizuje neopevněná rovinná sídliště, zabývá se objekty na sídlišťích, hierarchii sídlišť a jejich chronologií. Vzhledem k chybějícím časně laténským pohřebišťím na Moravě zůstávají rezidenční areály hlavním pramenem pro porozumění sociální struktury společnosti. Na sídlišťích z Moravy chybějí atributy vyšší sociální třídy (např. nálezy mečů, štítů, torquezů, výjimečných spon, pinzet a sekáčů). Autorka přesto existenci elit předpokládá, např. v souvislosti s organizací stavby fortifikace hradiště Ježkovice-Černov. Zjevně zvláštní postavení měla i sídliště (nebo někteří zde žijící jedinci), na nichž byly nalezeny stopy kovolitectví (Modrá, Pavlov). S tímto předpokladem korespondují také nálezy jantarových korálků nebo prubířský kámen z Modré. Žernovy řeckého typu známé z Pavlova, Slavníkovice a Vyškova patří k výjimečným zařízením, která nejsou na ostatních sídlišťích doložena. Ojedinělý možný důkaz prestižního artefaktu představuje nález části bronzové konvice z hradiště Ježkovice-Černov nebo bronzová figurka, pravděpodobně též z konvice, nalezená na vrcholu kopce Pavlov-Děvín.

Nálezy keramiky pocházející ze Středomoří na Moravě scházejí. Malovaná keramika ze sídlišť v Neředíně mohla být napodobeninou středomořské (řecké/etruské) keramiky. Fragment keramické zobákovité konvice z Neředína, prozrazující pravděpodobně napodobeninu keltského bronzového modelu, demonstruje souvislost s prostředím, v němž byla tato luxusní nádoba – nebo její imitace – používána. Zmíněné nálezy pochází ze standardních sídlišťních objektů, které se neliší od jiných struktur tohoto typu na sídlišťích.

Kontinuita osídlení v LT A-B je na Moravě zjevná na několika sídlišťích, některá však byla opuštěna mezi LT A, LT B a existují i nově založená sídliště v LT B. Doložené osídlení v Ha D2-3 s vývojem do LT A je známé pouze z Modré, snad také v Polešovicích a Kralcích na Hané. Většina sídlišť však byla založena na „zelené louce“ až v LT A.

Velkou pozornost věnuje autorka opevněným i neopevněným výšinným sídlišťím. Většina výšinných lokalit je situována při západním okraji území osídleném v LT A. Hradiště poskytla nálezy, které indikují osídlení v pozdní fázi LT A. Časně laténské výšinné lokality objevené na Moravě jsou od sebe vzdálené 40–60 km, přibližně 2 dny cesty. Kratší vzdálenost 20 km byla zjištěna pouze mezi polohami Ježkovice-Černov a Stínava-Ježův hrad. Do sítě výšinných lokalit využívaných v časně době laténské spadají i Horné Orešany v západním Slovensku vzdálené 70 km od Pavlova a Buchlovic, také sem patří lokalita Thunau am Kamp v Dolním Rakousku ležící 30 km od Lukova-Ostrohu. Vzhledem k charakteru informací však není možné mluvit o vnitřním vzájemném propojení sídel. Pouze fortifikace (jednofázová) hradiště Ježkovice-Černov je datována do časně doby laténské, zánik hradiště byl spojován s druhou vlnou keltské okupace před středem 4. stol. př. Kr. U ostatních výšinných sídel chybí důkazy pro existenci časně laténského opevnění a v případě ojedinělých nálezů nelze rozhodnout, zda odrážejí sídelní nebo jiné aktivity. Chybějí informace o intenzitě osídlení a vývoji vnitřního uspořádání výšinných lokalit. Nelze potom spekulovat o funkci těchto lokalit, z nichž jsou známé pouze izolované nálezy. Poznání využití výšinných lokalit v časně době laténské je tak značně omezeno. Moravské výšinné lokality se stopami časně laténského osídlení jsou menší velikosti, velká hradiště nebyla dosud na Moravě nalezena. Rozšíření výšinných lokalit

s časně laténskými nálezy na Moravě představuje relativně pravidelnou síť a P. Goláňová si klade otázku, zda by tato malá hradiště mohla částečně plnit funkce příslušející velkým opevněným sídlům. Fortifikace chránící přístup k vodě se na časně laténských hradištích vyskytují relativně často a zdá se, že tento trend je přítomný také na moravských výšinných lokalitách. Počet výšinných lokalit s nálezy časné doby laténské je na Moravě nápadně menší než pozdně halštatských výšinných sídel. Kontinuita osídlení v Ha D – LT A nebyla na opevněných výšinných sídlištích Moravy dosud dokumentována. Osídlení výšinných lokalit na Moravě končí v závěru stupně LT A nebo v LT A/B.

Samostatná třetí kapitola je věnována depotům. Známé jsou dva časně laténské depoty z hradiště Ježkovice-Černov, nové průzkumy detektory kovů na tomto hradišti přinesly početné další menší soubory železných artefaktů. Největší hromadný nález byl nalezen ve střední části hradiště, 19 železných artefaktů snad mohlo být původně uloženo v dřevěné bedně. Nelze rozhodnout, zda byl depot uložen před výstavbou fortifikace, během existence hradiště, nebo po jeho opuštění. Menší depot obsahoval 4 artefakty a byl objeven ve vrstvě zahloubeného objektu. Svým složením se oba depoty podobají depotům železných artefaktů z pozdní doby laténské. Depoty časné doby laténské bývají nahlíženy jako odraz krizové situace na konci LT A, nebo jako depoty řemeslníků. Předpokládá se, že byly ukládány podle určitých pravidel, často v souvislosti s hradbou, nápadná je absence ozdob i zbraní. Ukládání depotů mohlo být standardizováno, ritualizováno, opakováno a lze předpokládat, že reprezentují ritualizovanou aktivitu určité skupiny populace. Depoty bývají posuzovány i z hlediska vztahu k mužskému nebo ženskému principu, v obou depotech z Ježkovic-Černova ženský element chybí.

Následující kapitola je zaměřena na pohřební aktivity. Pohřebiště na Moravě chybějí a jsou známy pouze izolované hroby, na rozdíl od situace v Čechách, jihozápadním Slovensku a Dolním Rakousku. V časné době laténské jsou na Moravě doloženy kostrové i žárové hroby, doklady mohly nebyly zjištěny. Chybějí zde skvostně vybavené hroby, existence politicko-vojenské elity je předpokládána na základě výstavby hradišť. Dosavadní absence bohatě vybavených hrobů může být vysvětlována stavem výzkumu, nelze ovšem také vyloučit, že odráží odlišný způsob reprezentace elit. Autorka se přiklání k názoru, že v časné době laténské na Moravě převažovaly žárové hroby s malým množstvím hrobových milodarů umístěným blízko povrchu, takové uložení pohřbů komplikuje jejich dochování a identifikaci.

V samostatné kapitole se P. Goláňová zabývá ekonomikou a výrobou v časné době laténské na Moravě. Zvláštní pozornost je zaměřena na keramiku představující nejhojnější pramen pro studium. Hrnčířský kruh je na Moravě poprvé použit ve větším rozsahu v časné době laténské hlavně v produkci jemného stolního zboží. V několika případech lze doložit, že jemná keramika točená na kruhu byla zřejmě vyráběna ve stejných dílnách jako tuhová keramika. V případě keramiky točené na kruhu, je možné předpokládat výrobu individuální dílny již s určitou úrovní specializace. Nicméně lze předpokládat, že v časné fázi doby laténské nebyla keramika vyráběna po celý rok jako jediné zaměstnání hrnčíře. Nelze určit, zda výrobci ručně vyráběné keramiky byly ženy, nebo zda specializovanou práci vykonávali muži. Budoucí analýzy otisků prstů mohou přinést více informací k této problematice. Morava se řadí mezi oblasti s vysokým výskytem kolkované keramiky a názor, že tento typ keramiky byl importován z jiných oblastí, byl již zcela odmítnut. Určitý typ kolkované keramiky vyžaduje např. speciální znalosti geometrie a použití kružítko, tato práce byla zřejmě vykonávána jedinci se zkušenostmi ve vytváření podobné výzdoby na kovových předmětech. Nástroje související s výrobou keramiky jsou vzácné a obtížně identifikovatelné. Kostěné kolkky jsou známy ze sídlišť v Polešovicích a Šakvicích. Použití stejných kolků je omezeno na prostorově vymezené oblasti, které by mohly představovat spotřebitelskou zónu jednotlivých výrobců.

Koncem časné doby laténské byl hrnčířský kruh vzácně použit i k produkci hrncovitých a situlovitých nádob. V průběhu časné doby laténské postupně mizí velké zásobní nádoby, nahrazeny byly velkými hrnci, pravděpodobně došlo ke změně ve skladování zásob.

Hlavním zdrojem obživy bylo pěstování obilí a chov zvířat. Žádné archeobotanické analýzy nebyly na Moravě pro časnou dobu laténskou zatím provedeny. Osteologický materiál poskytlý náleзовé soubory z časně laténských sídlišť. Nejpčetněji zastoupené byly fragmenty hovězích kostí, následovali malí přežvýkavci – ovce/koza a prase. Menší množství osteologického materiálu patřilo

koni a psu. Kostí koně i psa z Polešovic vykazují známky štípání, lámání a prozrazují tak konzumaci těchto zvířat. Doklady chovu domácích slepic se ve střední Evropě objevují až na začátku pozdní doby halštatské, jejich osteologické pozůstatky se na sídlištích objevují v minimálním množství (v Polešovicích méně než 1 %).

Podíl lovné zvěře (2–10%) se neliší od standardu zjištěného na sídlištích doby halštatské a časně laténské ve střední Evropě. Dominantním druhem lovné zvěře byl srnec, v osteologickém materiálu se často vyskytuje také zajíc. Pozoruhodný je výskyt kostí pratura v Polešovicích a Vyškově, zcela vzácně lze doložit kosti medvěda.

V dalších kapitolách se autorka zabývá problematikou specializované výroby. Sleduje doklady metalurgie neželezných kovů na sídlištích, dokumentovány byly malé pece, fragmenty licích forem a nástrojů. Na sídlišti v Modré se k metalurgii kovů vztahuje i nález prubříského kamene z objektu se zbytky malé pece. V souvislosti s odléváním kruhového šperku se i na Moravě (podobně jako v Čechách) objevují doklady zpracování/používání jantaru. Zdá se, že kompletní výroba určitých ozdob probíhala v jediné dílně nebo prostoru na sídlišti, jak dokládají nálezy jantaru, kostěné nebo parohové industrie a stopy po zpracování železa. Ve výrobních tradicích tavení a lití kovů nastala změna mezi LT A / LT B, změnil se tvar kelímků, počátkem LT B nastaly změny v organizaci a množství výroby, ozdoby se např. odlévaly ve větších sériích. Všechny doklady zpracování měděných slitin na Moravě pochází z rovinných sídlišť, nálezy tohoto typu nebyly nalezeny na hradištích. Doklady strusek jsou evidovány ze všech sídel, snad dokládají stopy kovářských aktivit. Objekty s doklady kovářské výroby nebyly na Moravě v LTA dosud identifikovány. Pouze v Neředíně byla prokázána hutnická struska doprovázená nálezy železné rudy, která mohla být zčásti získávána v místě. Výzkum v Modré odkryl i výrobní objekt – pozůstatky pece s kupolí. Autorka se dotýká také sociálních aspektů výroby železa. Nelze však rozhodnout, zda se jednalo o závislou výrobu pro elitu (a jakou roli v tom hrála opevněná výšinná sídla), nebo zda tu probíhala nezávislá výroba prováděná specifickými komunitami.

V následujících kapitolách se P. Goláňová zabývá movitými nálezy. Prezentuje jednotlivé typy keramických tvarů, zvláštní pozornost věnuje kolkované výzdobě.

Časně laténské kovové artefakty nepředstavují časté nálezy, ale jejich počty vzrůstají díky používání detektorů kovů. Spektrum spon (maskovité spony, spony s ptačí patkou, certoské spony, spony typu Marzabotto) se např. příliš neliší od typů v jiných částech východní časně laténské zóny zahrnující např. Čechy, Bavorsko a Rakousko. Byly však nalezeny i velké spony často unikátních tvarů, které nemají v široké oblasti žádné paralely. Jehlice zůstávají relativně neznámou komponentou časně laténské materiální kultury. Moravské jehlice z časné doby laténské mají paralely jen ve středních a severozápadních Čechách a je možné, že byly specifickou částí oděvu pouze v severní části východní časně laténské zóny.

Předposlední kapitola je věnována chronologii časné doby laténské na Moravě. Především na základě nálezů keramických nádob byla vytvořena chronologická klasifikace rozlišující pozdně halštatský horizont a následující tři horizonty časné doby laténské.

Závěrečná kapitola knihy prezentuje proměny v období Ha D – LT B na Moravě a dotýká se rovněž otázek etnicity. V minulosti byl výskyt artefaktů vyrobených v laténském stylu vysvětlován příchodem etnický odlišné populace (Keltů) z dunajské oblasti. Autorka vychází ze známých archeologických pramenů a dochází k závěru, že není možné pozitivně dokumentovat příchod nové populace. Morava prodělala v 5. stol. př. Kr. podobný vývoj, jaký lze pozorovat v Čechách, Rakousku, Bavorsku a západním Slovensku. Moravské území bylo integrální součástí východní časně laténské zóny.

Monografie poskytuje čtenáři ucelený pohled na osídlení, ekonomické a sociální poměry časné doby laténské na Moravě, přispívá tak významně k mezinárodní diskusi o kultuře doby laténské.

Miloslav Chytráček